

POLSKI INSTYTUT SPRAW
MIĘDZYNARODOWYCH

BIURO BADAŃ I ANALIZ

BIULETYN

Nr 55 (663) • 9 kwietnia 2010 • © PISM

Redakcja: Sławomir Dębski (redaktor naczelny), Łukasz Adamski, Mateusz Gniazdowski,
Beata Górka-Winter, Leszek Jesień, Agnieszka Kondek (sekretarz redakcji), Łukasz
Kulesa, Marek Madej, Ernest Wyciszkievicz

Rola eksportu uzbrojenia w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej

Robert Śmigielski

Po rozpadzie ZSRR Rosja dokonała komercjalizacji i w znacznej mierze odideologizowała eksport uzbrojenia, nie rezygnując jednak z prób wykorzystania go dla wzmocnienia swej pozycji w świecie. Mimo istotnych słabości rosyjskiego przemysłu zbrojeniowego, Rosji udało się zachować pozycję jednego z dwóch największych eksporterów broni dzięki kontraktom z tradycyjnymi partnerami – Chinami i Indiami – oraz wejściu na nowe rynki.

Uwarunkowania. Federacja Rosyjska przejęła 80% radzieckiego przemysłu zbrojeniowego. Sprzęt wojskowy produkowany w Rosji pozostaje jednym z nielicznych konkurencyjnych na światowym rynku rosyjskich towarów eksportowych. Radykalna redukcja zakupów uzbrojenia przez Rosję w latach 90. XX w. sprawiła, że eksport broni stał się jedynym sposobem na ocalenie tego sektora. Zasady handlu zostały w dużej mierze odideologizowane i podporządkowane logice rynkowej. Od połowy lat 90. ubiegłego wieku Rosja zaczęła jednak kwestionować światowy porządek, a zwłaszcza rolę w nim USA. Podjęła starania o odbudowę pozycji mocarstwa oraz propagowała koncepcję multipolaryzmu, zakładającą współpracę z innymi potęgami regionalnymi dla zrównoważenia pozycji Stanów Zjednoczonych. Ważnym instrumentem kształtowania relacji z poszczególnymi państwami zgodnie z rosyjskimi interesami, obok eksportu surowców energetycznych, współpracy w zakresie energetyki atomowej i technologii kosmicznych, stał się handel bronią.

Powstanie w 2000 r. Rosoboronoeksportu – państwowej centrali handlu uzbrojeniem – ustabilizowało struktury handlu, ułatwiając tym samym wzrost eksportu. W 1987 r. udział ZSRR w światowym eksporcie broni wynosił 38%. W 1994 r. udział Rosji spadł do 3%, ale w latach 2005-2009 wzrósł do 23%, ustępując jedynie amerykańskiemu (30%). W 2008 r. Rosoboronoeksport odnotował przychód w wysokości 6,75 mld USD, a w 2009 r. – 7,4 mld USD, co stanowiło odpowiednio 1,4% oraz 2,5% rosyjskiego eksportu.

Większość kontrahentów Rosji to państwa rozwijające się, dla których jest ona podstawowym dostawcą uzbrojenia z uwagi na brak lub ograniczenia możliwości zakupu produkcji zachodniej oraz korzystne ceny i względną nowoczesność oferowanego sprzętu. Części odbiorców (Grecja, Malezja, Indonezja, Zjednoczone Emiraty Arabskie) rosyjska produkcja pozwala zdywersyfikować dostawców. Obecnie Rosja stara się też odbudować więzi z tradycyjnymi partnerami, głównie z państwami arabskimi. W zamian za anulowanie długów z czasów radzieckich, proponuje im kontrakty na dostawę broni, licząc na otwarcie ich rynków dla rosyjskich firm, zwłaszcza energetycznych. W niektórych wypadkach (np. Korea Południowa i Tajlandia) sprzedaż broni była formą spłaty przez Rosję zadłużenia z okresu radzieckiego.

Główni partnerzy. Szczególną wagę Rosja przywiązuje do regionu azjatyckiego, co wiąże się z rosnącą siłą nabywczą państw tego obszaru. W okresie 2005-2009 69% rosyjskiego eksportu broni przypadło na kraje Azji Południowej i Wschodniej. Od lat 90. XX w., z powodu ich dynamicznego rozwoju, wypłacalności oraz szerokich programów modernizacji sił zbrojnych, głównymi odbiorcami rosyjskiego uzbrojenia stały się Chiny i Indie.

Chiny mają bardzo utrudniony dostęp do zachodnich technologii wojskowych, głównie ze względu na swą politykę w zakresie praw człowieka. Dlatego Rosja stanowi dla nich podstawowe źródło względnie nowoczesnej broni: w latach 2005-2009 udział Chin w rosyjskim eksporcie uzbrojenia wyniósł 35%, a Rosji w chińskim imporcie – aż 90%. Oprócz samolotów, systemów obrony powietrz-

nej i okrętów, Rosja sprzedawała Chinom licencję na produkcję samolotów Su-27. Współpraca wojskowa nie objęła jednak sił strategicznych. Rosja nie zgodziła się także sprzedać Chinom najnowocześniejszych typów produkowanego sprzętu (m.in. samolotów Su-30MKI i A-50) ani atomowych okrętów podwodnych, co wynika przede wszystkim z obawy o nadmierne wzmocnienie potężnego sąsiada. Rosyjski Daleki Wschód i Syberia Wschodnia są w porównaniu do przygranicznych prowincji chińskich słabo zasiedlone. W rosyjskim eksporcie do Chin dominują surowce, co budzi w Rosji lęk przed przekształceniem się w surowcowe zaplecze ChRL. Mimo oficjalnie deklarowanej politycznej bliskości, Rosja i Chiny faktycznie rywalizują o wpływy w Azji Środkowej. Istotne są też rosyjskie obawy o możliwość naruszenia własności intelektualnej przekazywanych technologii, a przez to przyczynianie się transferami nowoczesnego sprzętu do rozwoju chińskiego przemysłu zbrojeniowego, potencjalnego konkurenta dla firm rosyjskich. W efekcie eksport do Chin spadł w 2009 r. do poziomu 410 mln USD, najniższego od 1998 r. (w 2006 r. wyniósł ponad 3,5 mld USD).

W przeciwieństwie do Chin, wobec Indii Rosja nie stosuje ograniczeń. W rezultacie od trzech lat Indie są większym od Chin importerem rosyjskiej broni (blisko 1,8 mld USD w 2009 r.), Rosja zaś jest dla nich najważniejszym dostawcą uzbrojenia (71 % importu w ostatnich pięciu latach). Odmienne podejście wynika z faktu, że Rosja nie widzi w Indiach potencjalnego przeciwnika, lecz raczej przeciwwagę dla Chin. Musi także rywalizować na indyjskim rynku z zachodnimi koncernami. Dlatego też oferuje Indiom sprzedaż lub leasing najnowszego uzbrojenia, bombowców Tu-22M3 z rakietami dalekiego zasięgu i atomowego okrętu podwodnego klasy Akula II, a nawet koprodukcję nowych typów broni (np. myśliwca wielozadaniowego).

W ostatnich latach szybko rosła sprzedaż rosyjskiego uzbrojenia do Algierii. W okresie 2005-2009 stanowiła 11 % rosyjskiego eksportu, a w 2008 r. jej wartość wyniosła 1,5 mld USD i była większa niż eksport do Chin i Indii. Jeśli chodzi o pozostałe państwa arabskie, to Rosja stara się odzyskać rynek libijski, umocnić na syryjskim i wejść na rynki państw Zatoki Perskiej, na których, oprócz Jemenu, dotychczas dominowały firmy zachodnie. Do tej pory Rosji udało się jednak znacząco zwiększyć sprzedaż broni jedynie do Zjednoczonych Emiratów Arabskich (ogółem 700 mln USD). Eksport broni łączy się z penetracją tych państw przez rosyjskie koncerny energetyczne.

Ważnym rynkiem dla Rosji jest Iran, uznawany przez nią za strategicznego partnera w regionie Bliskiego i Środkowego Wschodu oraz przeciwwagę dla sojuszników USA: Arabii Saudyjskiej i Turcji. Rosja i Iran kontrolują łącznie 20% światowych zasobów ropy i 47% gazu, a ich bliska współpraca wzmacnia pozycję Rosji jako kraju, bez którego rozwiązanie problemu irańskiego programu atomowego wydaje się niemożliwe. Jednak po dużych dostawach broni do Iranu w latach 2006-2007 (za ponad 700 mln USD), w dwóch ostatnich latach eksport drastycznie się zmniejszył, nie przekraczając 50 mln USD. Rosja wstrzymała m.in. dostawę raketowych systemów obrony powietrznej S-300 PMU, co świadczy o tym, że stara się unikać konfliktu z USA z powodu współpracy z Iranem.

Rosja dąży też do zwiększenia eksportu broni do państw Ameryki Łacińskiej, zwłaszcza rządowych przez lewicowych przywódców, łącząc to z rozwojem współpracy energetycznej. Największym importerem rosyjskiej broni w tym regionie jest Wenezuela (w sumie 2 mld USD w ostatnich czterech latach, częściowo pokryte z udzielonego przez Rosję kredytu).

Na szczególnych warunkach odbywa się eksport rosyjskiej broni do państw członkowskich Organizacji układu o bezpieczeństwie zbiorowym. Od 2001 r. mają one możliwość jej zakupu po cenach wewnątrzrosyjskich, co miało służyć zacieśnieniu ich związków z Rosją i osłabieniu wpływów USA i NATO na obszarze WNP. Realizację tego zamiaru utrudniały jednak brak przepisów wykonawczych co do zwolnień celnych produkcji wojskowej oraz niskie zainteresowanie rosyjskich firm, które preferowały sprzedaż na światowym rynku. Z tego m.in. względu Rosja dostarcza swym sojusznikom sprzęt wojskowy ze stanu własnych sił zbrojnych – np. Białoruś uzyskała w ten sposób cztery dywizjony systemów S-300PS w 2006 r., a w 2008 r. Armenii ze zlikwidowanej bazy w Achalkałaki przekazano kilkadziesiąt sztuk broni ciężkiej wraz z amunicją.

Perspektywy. Dla Rosji w najbliższych latach eksport broni pozostanie ważnym instrumentem wzmacniania pozycji na arenie międzynarodowej. Nie należy jednak oczekiwać wzrostu jego wolumenu, co spowodowane jest z jednej strony technologicznym starzeniem się przemysłu zbrojeniowego i samego uzbrojenia oferowanego przez Rosję, które dla części dotychczasowych klientów może stać się nieatrakcyjne (np. Chin, Indii), jak i prawdopodobnym zwiększeniem zakupów wewnętrznych. O złym stanie przemysłu świadczą problemy z realizacją niektórych kontraktów: z Algierią (MiG-29SMT), Chinami (Il-76MD i Il-78), Indiami (lotniskowiec Admiral Gorszkow). Co więcej, jego ograniczone możliwości powodują, iż po raz pierwszy od 1945 r. Rosja zmuszona jest zabiegać o nowoczesne uzbrojenie za granicą, czego dowodem są rozmowy z Izraelem o dostawach bezząłogowych samolotów i z Francją o sprzedaży okrętów desantowych klasy Mistral.